

ELLIOT ARONSON, **Sosiaalinen eläin**. Otava, Helsinki 1973 368 s. (amerikkalainen alkuteos: *The Social Animal*, San Francisco 1973)

Mitä on sosiaalipsykologia? Mikä saa aikaan ihmisen yhdenmukaistumisen sosiaaliseen ympäristöönsä ja mitä siitä seuraa? Onko konformistisuus hyvä vai paha asia? Kuinka ihmisiä voidaan manipuloida joukkotiedotuksella ja propagandalla? Mikä saa ihmisen etsimään oikeutusta omille teoilleen, erityisesti moraalisesti arveluttaville? Onko aggressiivisuus väistomaista ja välttämätöntä? Voidaanko sitä vähentää? Miksi olemme niin ennakkoluuloisia? Mm. tällaisiin kysymyksiin Elliot Aronson etsii vastausta teoksessaan *Sosiaalinen eläin*. Hän keskustelee myös siitä, millä perusteilla ihmiset pitävät toisistaan, ja siitä, kuinka ns. ihmissuhdeharjoitusryhmissä annetaan sosiaalipsykologista terapiaa. Kun sosiaalipsykologissa lähestymistavalla on perinteitä myös politiikan tutkimuksessa, saattaa olla paikallaan silloin tällöin tarkistaa, mitä politiikan tutkijan kannalta kiintoisaa tällaisiin tuoreimpiin sosiaalipsykologian tuotteisiin sisältyy.

»Elegantti» on oikea sana kuvaamaan Aronsonin teoksen yleisilmettä. Muutamalla huolellisesti valitulla käsitteellä ja yksinkertaisilla teoreettisilla asetelmilla hän näet pyydys-

tää lukijalleen roiman saaliin länsimaisen sosiaalipsykologian kasautunutta tietoa. Oman jäntevyytensä kirjalle antaa myös sen metodinen ote, sillä suorastaan puritaanisella johdonmukaisuudella tekijä hakee empiriansa kokeellisen sosiaalipsykologian puolelta. Näyttää jopa siltä, että hän asettaa arkihavainnoinnin tilastollisen menetelmän edelle. Joka tapauksessa juuri arkielämästä otetut esimerkit lyövät kirjaan läpikotaisen leiman. Aronsonin kirjoitustyylillä on mestarillista: kevyttä ja vavahduttavaa samanaikaisesti.

Sosiaalipsykologian avainkäsitteenä Aronson pitää »sosiaalista vaikuttamista» ihmisten vaikuttamista toisten ihmisten uskomuksiin ja käyttäytymiseen. Sosiaalinen vaikuttaminen ilmenee mm. »konformistisuutena» eli ihmisen mielipiteissä tai käyttäytymisessä tapahtuvana muutoksena, jonka saa aikaan toisen ihmisen tai ihmisryhmän aiheuttama paine. Aronson osoittaa, kuinka konformistisuus (kuten nonkonformistisuus) voi joskus olla suosittelava asia, mutta toisessa yhteydessä johtaa tragedioihin. Niinpä Hitleriä ympäröinyt sisärengas oli täysin konformistinen. Kuten Aronson toteaa Speerin muistelmiin pohjautuen, minikäänlaisia poikkeamia ei sallittu; vallitsi ilma-piiri, jossa barbaarisimmatkin teot näyttivät järkevilä. Ei ollut ketään pilkkaamassa tai arvostelemassa todellisuudesta irtaantunutta, yksimielisyyden illusiossa elävää natsien johtorengasta.

»Yhdenmukaistumis»-käsitteen varassa ei voida edetä kuitenkaan kovin syvälliseen analyysiin. Aronson jakeakin reaktiot sosiaaliseen vaikutukseen edelleen kolmeen ryhmään: »mukautumiseen», »samaistumiseen» ja »sisäistämiseen». Mukautuminen perustuu halun saada palkinto tai haluun välttää rangaistus, se on siis laskelmoiva reaktio. Samaistuessaan taas yksilö haluaa olla vaikuttajan kaltainen ja yhdenmukaistuu tästä syystä. Kaikkein syvällisin reaktio sosiaaliseen vaikuttamiseen on kuitenkin sisäistäminen, vaikuttajan arvojen ja uskomusten omaksuminen osaksi omaa maailmankuvaa. Poliitiikan tutkimuksen kannalta tällä käsitteistöllä on mielenkiintoa jo siksi, että sillä on yhtymäkohtia eräisiin toisiin käsitteisiin, kuten »valta» ja »uskottavuus». Onko esim. USA:n poliitiikan epäonnistuminen Kaakkois-Aasiassa hedelmällisesti

selitettävissä siten, että se on perustunut ensikädessä vallankäyttöön eli palkintojen ja rangaistusten jakamiseen ja johtanut siten vain tilapäiseen mukautumiseen? Entä onko puolueettoman valtion, joka pyrkii saavuttamaan politiikalleen uskottavuuden, pyrittävä nimenomaan siihen, että sen kannalta tärkeät suurvallat sisäistävät sen aseman arvokkaaksi osaksi vallitsevaa kansainvälistä järjestelmää; vai riittääkö, että puolueeton »pelaa suurvallat» omalla kohdallaan »toisiaan vastaan» ja tasapainottelee syntyneellä voimien vastakkaisasetelmalla? Mukautuminen, samaistuminen ja sisäistäminen liittyvät myös mm. Etzionin integraatiotutkimuksessa käyttämään viitekehykseen.

Poliitiikan tutkimuksen kannalta kiintoisa on myös Aronsonin joukkotiedotusta, propagandaa ja suostuttelua koskeva analyysi. Esim. vennamolaisuuden menestystä on meillä kyllä poliitiikan tutkijoiden piirissä selitetty mm. sillä, että Vennamo osasi taitavasti vedota valitsemansa kohdeyleisön tunteisiin, mutta nämä selitykset ovat yleensä perustuneet tieteellisesti ajatellen varsin alkeellisiin aineksiin. Sosiaalipsykologit ovat tehneet paljon kokeita, joiden tuntemus antaisi poliittista propagandaa ja suostuttelua koskeville analyysiryityksillemme syvyyttä. Erityisesti pelottelun taidokas käyttäminen on suostuttelussa tehokasta ja usein se johtaa myös haluttuun toimintaan (esim. äänestyskäyttäytymiseen!).

Sosiaalipsykologiassa on teorioita, joilla on yritetty selittää miltei mitä hyvänsä. Viite-ryhmäteoria on tästä hyvä esimerkki. Toinen samantapainen on kognitiivisen dissonanssin teoria, jolla on keskeinen asema Aronsonin kirjassa. Poliitiikan tutkijaa saattaa kiinnostaa tietää, miksi Hruštšev uskoi Berijan raiskanneen yli sata naista, kun Malenkov sanoi henkivartiostonsa päällikön kertoneen niin. Aronsonin tulkinta on tämä: Hruštševillä oli tarve oikeuttaa oma Berijaan kohdistuva julmuutensa (H oli B:n vastaisen liittoutuman johtomies; B vangittiin ja teloitettiin) ajatus »olen oikeamielinen valtiomies, saatoin kelpo miehen perikatoon» olisi tuntunut epämuksulta. Omien tekojen etu- ja jälkikäteinen oikeuttaminen tai järkipäristäminen on poliitikassa yleistä, mistä esim. poliitikkojen muistemat usein tarjoavat esimerkkejä. Jos poli-

tiikan tutkija haluaa tutustua syvällisesti tämänäntyyppisiin käyttäytymisilmiöihin psykologiselta, tai oikeammin psykologian, kannalta, hän tuskin voi löytää paremmin kirjoitettua johdantoesitystä kuin Sosiaalinen eläin. Tosin on syytä pitää mielessä, että esim. kognitiivisen dissonanssin teoria sopii paremmin politiikan tutkimuksen täydentäväksi apuvälineeksi kuin tutkimusta suoranaisesti ohjaavaksi kehikseksi. Mitä hyvänsä voidaan katsoa kognitiivisen dissonanssin näkökulmasta, mutta se mitä nähdään ei aina ole olennaista.

Jos Aronsonin teos onkin sisäisesti kaunis, se jää ulkoisesti latteaksi. Tarkoiton tällä sitä, että tekijä useimpien muiden sosiaalipsykologien tapaan katsoo asioita vain oman tieteenalansa perspektiivista ja sittenkin ymmärtää tämän perspektiivin kovin psykologisoivasti: kytkenät yhteiskunnan rakenteellisiin ilmiöihin puuttuvat. Myös Aronsonin eettinen sanoma jää jossakin määrin horjuvaksi, koska häneltä näemmä puuttuu tykkänään ns. yhteiskunnallinen tietoisuus tai se ei ainakaan tule esiin tekstissä. Tässä mielessä Aronsonilla olisikin paljon opittavaa Antti Eskolan Sosiaalipsykologiasta.

Harto Hakovirta